

**Da
Danmark
gled i
olien**

Krig og kolde bade

Den 6. oktober 1973 gik egyptiske tropper over Suezkanalen, og syriske tropper rykkede frem i Golanhøjderne. Angrebet fandt sted på den jødiske forsoningsdag, Yom Kippur. Forsoning var for længst fortid, og konflikten blev bitter som aldrig før. Målet var at tvinge Israel til at efterkomme FN's resolution 242, der krævede, at landet respekterede grænserne fra før Seksdageskrigen i 1967. To syriske panserdivisioner rykkede ind i de israelsk besatte områder via den 120 km lange våbenhvilelinje i Golanhøjderne. Samtidig angreb egyptiske tanks og infanteri og etablerede tre brohoveder på den anden side af Suezkanalen og tilføjede det israelske flyforsvar alvorlige tab. Knibtangsmanøvren pressede Israel hårdt, men med massiv militær støtte fra USA blev krigen vendt. Lettest gik det i Golan, mens de egyptiske tropper viste sig langt mere kampdygtige. Angrebet mislykkedes, og efter 18 dages kampe indgik parterne en våbenhvile den 24. oktober.

Krigshandlingerne fik konsekvenser for hele den vestlige verden. Krigen udløste en oliekrise, der vendte op og ned på markedet for Vestens vigtigste brændstof. Og oliekrisen forværede eksisterende krisetegn, der blev til en alvorlig krise for verdensøkonomien i mange år. I Danmark ramte oliekrisen særlig hårdt, fordi den dårlige økonomi fik følgeskab af en politisk krise, hvor væksten gik

Den 6. oktober 1973 angreb en række arabiske lande Israel. De arabiske olieproducerende lande prøvede at skabe en tredje front ved at proklamere en olieembargo mod vestlige lande. Det mislykkedes. Ligesom angrebet på Israel. Her overhaler en fredsbevarende FN-bil en israelsk britiskproduceret tank på vej mod Golanhøjderne.
|| Gabriel Duval/AFP/
Ritzau Scanpix

ned, mens inflationen og arbejdsløsheden voksede om kap med den politiske rådvildhed. Det næste årti blev en indædt kamp for at modvirke krise og ubeslutsomhed.

Det var ikke alene unge soldater, der blev slået ihjel, og militært isenkram, som blev smadret. Krigen og krisen satte et lille spørgsmålstegn ved, om oliealderen var fremtidssikret, om ikke den økonomiske vækst og den stigende afhængighed af olie og andre fossile brændsler stod over for dybtgående problemer. Oliekrisen var kun en lille ridse i velfærdssamfundets skinnende lak. Men det lille spørgsmålstegn er vokset lige siden.

Oliekrisen berørte hele samfundet. Nogle mere end andre, og sådan er det med energi. Den afspejler social ulighed. På kort tid blev priserne på olie firdoblet, og de fleste familier måtte lægge husholdningsbudgettet om for at give plads til den

nye ubehagelige virkelighed, at energi kostede. De måtte være kreative i forsøget på at tage brodden af de pludselige prisstigninger og blev nødt til at sætte husholdningsbudgetterne på skrump for at give plads til energiregningen. Husmoren m/k skruede ned for blusset i køkkenet, sænkede varmen i stuerne og fandt uldtrøjerne frem fra bunden af klædeskabet. Badekarret stod ubrugt hen. Prikken over i'et var, at regeringen forbød, at den velpolerede bil blev brugt om søndagen. Energien blev pludselig en synlig del af hverdagen. Den rigelige og billige energi hørte med ét fortiden til, og energimarkedet har siden været præget af så store udsving, at priskurven ligner en halsbrækkende rutsjebane.

De arabiske oliesheiker og de internationale olieselskaber, der blev kaldt 'de syv søstre', var langt fra populære. Politikerne blev sat under pres for at gøre noget. Og almindelige mennesker gik i gang med at afbøde de værste virkninger af den storpolitiske konflikt. De begyndte at spare på energien.

Men hvorfor oliekrise? Hvorfor ramte den Danmark hårdt? Hvordan reagerede stat, samfund og borger på problemerne? Og selv om det så sort ud, hvorfor og hvordan lykkedes det at vende energiforsyningen og -forbruget til noget, der kan fortælles som en bæredygtig succeshistorie?

Det er spørgsmål, jeg vil give svar på i historien om brugen af energi efter 1945. Der kan stilles andre spørgsmål og gives andre svar. Mit svar er fortællingen om et samfund, hvor oliekrisen ændrede betingelserne for det evige forsøg på at få det til at fungere så godt som muligt på grundlag af de givne ressourcer. Fortællingen indeholder globale konflikter, international og national økonomi, politiske slagsmål og en hverdag, hvor det ikke altid går op. Men grundlæggende er det en historie om sociale og kulturelle omstillinger.

Efter 1945 blev hverdagslivet fyldt med energi – fossil energi ville man sige i dag. Mennesket har altid været afhængigt af energi. Fødevarer udgør den grundlæggende energi for menneskelig eksistens. Energi handler om at begrænse mørke og kulde og skabe lys og varme (afhængigt af hvor man lever) og om bearbejdning af råstoffer, herunder madvarer. Forandringerne gik hurtigt, og midt i 1950'erne opdagede man lige pludselig, at samfundet som helhed var blevet afhængigt af at forbruge energi. Næsten i samme omfang som rent vand og ren luft. Det moderne samfund – velfærdssamfundet – bygger på fossil energi, der i høj grad har indflydelse på økonomisk vækst og hverdagslivet i alle dets afskygninger. På hvordan folk bor, er sammen, transporterer sig og holder fri. Uden fossil energi ville udviklingen de seneste godt og vel hundrede år have været præget af mangel på energi.

Der er skrevet meget om oliekriserne og følgerne af dem. Langt de fleste – mig selv inklusive – har skrevet historien ind i en politisk fortælling. Andre har dyrket det teknologiske. Her præsenterer jeg en tredje fortælling. En kulturhistorisk forståelse af oliekriserne og deres betydning kræver andet og mere end politik og teknologi. Den kræver fokus på hverdagen og på, hvordan energien bruges og forbruges i det daglige, i landbruget, i industrien, i transporten og i hjemmet. Der er mange lag i historien, lag, der i hverdagens mange forskellige handlinger griber ind i hinanden. De færreste handler om energi, men kan sagtens have indflydelse på den måde, energi bruges på. Politik – både den internationale og den nationale – påvirker tydeligvis hverdagen og sætter så at sige rammen. Derfor kridter jeg banen op med en beskrivelse af de internationale kriser, inden hverdagslivet foldes ud.

Storpolitik og dagligdag spiller imidlertid også

HVAD BRUGES OLIEPRODUKTERNE TIL?

sammen den anden vej rundt. Næsten alle danskere nød godt af den konstant stigende vækst og velstand efter 1945, der ikke var mulig uden energi. Og selv om man var sparsommelig og lærte sine børn at slukke lyset efter sig, steg energiforbruget hurtigt og konstant og var med til at øge afhængigheden af importeret energi, kul og i stigende grad olie.

Oliekrisens to sider

Forbrugerne i den vestlige verden reagerede meget forskelligt på oliekrisen. Amerikanere demonstrerede for benzin til en rimelig penge. Hamstring var også udbredt. I Danmark, derimod, var stemningen præget af forbrugernes bestræbelser på at tilpasse sig de stigende priser. De amerikanske demonstan-

Olieselskaberne producerede adskillelige anskuelsestavler til brug i undervisningen i grundskolen. Så kunne eleverne forstå, at olien var grundlaget for fremtidens vestlige civilisation. BP lavede de mest overskuelige.
|| **British Petroleum/ Det Kgl. Bibliotek**

ters reaktion havde noget for sig, for oliekrisen var andet og mere end en håndfuld oliesheiker, der pressede prisen op. Den var den foreløbige kulmination på 15 års konflikter mellem de olieproducerende lande, de internationale olieselskaber og de vestlige lande med USA i spidsen. Konflikter, der vel at mærke udspillede sig på baggrund af en gensidig afhængighed. Yom Kippur-krigen udløste oliekrisen. Men når resultatet blev så drastisk, hang det sammen med store ændringer på det globale oliemarked. Ændringer, der både vedrørte oliepriserne og forsyningen.

Krigen i 1973 var langt fra første gang, olien var et varmt emne i en mellemøstlig konflikt. I oktober 1956 var Suezkanalen genstand for en militær konflikt, hvor Storbritannien, Frankrig og Israel angreb Egypten. På det tidspunkt blev to tredjedele af Europas olie transporteret gennem kanalen. Efter angrebet lukkede den egyptiske leder Gamal Nasser (1918-1970) for gennemsejling indtil marts 1957, og det betød, at olien måtte fragtes længere, inden den nåede Vesteuropa. Transporten af de nødvendige olieforsyninger blev vanskeligere og dyrere.

Kort tid efter, i slutningen af 1950'erne, lykkedes det de olieproducerende lande at ændre forholdet til de internationale olieselskaber, de syv søstre. I 1950'erne fik landene hævet deres royalties, og flere selskaber kom ind på markedet uden dog at rokke afgørende ved de syv søstres dominans. Det ændrede sig langsomt i løbet af 1960'erne, især mod slutningen af årtiet. Syrien, Algeriet, Irak og Libyen begyndte at opbygge nationale olieproduktioner ved siden af de internationale selskaber. De gjorde til gengæld, hvad de kunne for at hindre opkomsten af nationale arabiske olieproducenter, og i det spil var de allieret med konservative mellemøstlige regimer som Saudi-Arabien og Iran. De brugte en god del

af overskuddet på at købe våben til både regionale konflikter og til at holde deres egne befolkninger i skak med. Olie den ene vej, våben den anden.

Den amerikanske regering tog i 1959 et nyt kort i brug. For at stabilisere priserne og for at beskytte den hjemlige og dyrere produktion indførte USA kvoter på import af olie. Skridtet var ikke alene med til at presse de internationale priser nedad, men var også en trussel mod de andre olieproducerende landes økonomier. Derfor valgte de at danne Organization of Oil Exporting Countries, OPEC, så de kunne optræde samlet over for de vestlige lande med USA i spidsen. Den saudiarabiske sheik Ahmed Yamani (1930-) var en af hovedpersonerne i OPEC, og i 1973 var han arkitekten bag OPEC's politik over for Vesten.

Der var langt fra tale om et frit og åbent globalt marked. Oliepriserne blev fastsat ved forhandling eller mere præcist ved, at olieselskaberne tilbød en pris pr. tønde olie. Det mest interessante ved den pris var, at den lå til grund for, hvor meget olieselskaberne skulle betale i afgifter til producentlandet. Prisen afspejlede styrkeforholdet mellem parterne. Det var OPEC's mål at styrke producentlandene. Men de kunne ikke styre, at udbuddet af olie konstant overgik efterspørgslen, og landene overvandt heller ikke deres indbyrdes uenighed om politikken over for Vesten. Derfor holdt oliepriserne et lavt og gennemgående faldende niveau i 1960'erne. For olieproducenterne var det kritisk, men for den vestlige forbruger betød det lave benzinpriser og lave udgifter til opvarmning og elektricitet. De lave priser og den rigelige mængde af olie blev en selvfølge i 1960'erne og lå til grund for en kraftig økonomisk vækst og opbygningen af vestlige landes velfærdsstater.

Det holdt ikke i længden, hvad Seksdageskrigen